

**LINGUOCULTURAL STUDY OF PAREMES IN THE WORK OF ABDULLAH KADIRI
"OTKAN KUNLAR"**

Abdurakhmanova Khusnora Alisher qizi

Namangan State Pedagogical Institute

1st year student of the Department of Uzbek Language and Literature

+998939822003

habdurahmonova16@gmail.com

Annotation: This article analyzes the proverbs in Abdulla Qodiriy's novel "O'tkan Kunlar" from a linguocultural perspective. The proverbs in the novel are derived from examples of oral folk art and reflect national worldview, historical memory, and spiritual values. The article explores the semantic structure, linguistic features, and cultural and educational significance of the proverbs in depth. Using a linguocultural approach, the study identifies the role of proverbs in the cultural context and their contribution to expressing national character. The findings show that the proverbs in "O'tkan Kunlar" serve as a means of conveying the harmony of language and culture, the life, customs, and values of the people. This article may serve as a valuable resource for researchers in linguistics, cultural studies, and literary criticism.

Keywords: Abdulla Qodiriy, "O'tkan Kunlar", proverbs, linguoculture, national values, cultural context, oral folk art, semantics, language and culture.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridagi paremalarning lingvokulturalogik jihatdan tahlili o'tkazilgan. Asardagi paremalar xalq og'zaki ijodi namunalaridan kelib chiqib shakllangan bo'lib, ular o'zida milliy dunyoqarash, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarni aks ettiradi. Maqolada paremalarning semantik tarkibi, lingvistik xususiyatlari hamda ularning madaniy va tarbiyaviy ahamiyati keng ko'lamda yoritilgan. Lingvokulturalogik yondashuv asosida paremalarning madaniy kontekstdagi o'rni aniqlanib, ularning milliy xarakterni ifodalashdagi roli o'rganilgan. Tadqiqot natijasida "O'tkan kunlar" asaridagi paremalar til va madaniyat uyg'unligi, xalq hayoti, urf-odatlar va qadriyatlarini yetkazishdagi vosita sifatida tahlil qilingan. Ushbu maqola lingvistika, madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslik bo'yicha tadqiqotchilar uchun ahamiyatli manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, "O'tkan kunlar", paremalar, lingvokulturalogiya, milliy qadriyatlar, madaniy kontekst, xalq og'zaki ijodi, semantika, til va madaniyat.

Аннотация: В данной статье проводится лингвокультурологический анализ пословиц из романа Абдуллы Кадыри «Прошедшие дни». Пословицы в романе сформированы на основе образцов устного народного творчества и отражают национальное мировоззрение, историческую память и духовные ценности. В статье подробно изучаются семантическая структура, лингвистические особенности и культурно-воспитательное значение пословиц. С использованием лингвокультурологического подхода определяется роль пословиц в культурном контексте и их вклад в выражение национального характера. Результаты исследования показывают, что пословицы из «Прошедших дней» выступают как средство передачи гармонии языка и культуры, жизни, обычаев и ценностей народа. Эта статья может быть полезным ресурсом для исследователей в области лингвистики, культурологии и литературоведения.

Ключевые слова: Абдулла Кадыри, «Прошедшие дни», пословицы, лингвокультура, национальные ценности, культурный контекст, устное народное творчество, семантика, язык и культура.

Kirish

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani o'zbek adabiyoti tarixida tamal toshi bo'lib xizmat qilgan nodir asarlardan biri hisoblanadi. Ushbu asar faqat badiiy uslub va mazmun boyligi bilan emas, balki xalq og'zaki ijodining boy madaniy merosini aks ettirishi bilan ham alohida ahamiyatga ega. Xususan, romandagi paremlar xalq donoligi, hayotiy tajriba va tarixiy xotirani o'zida mujassamlashtirgan holda, milliy til va madaniyat uyg'unligining yorqin namunasini tashkil etadi. Parema va maqollar xalqning hayot tarzi, qadriyatlari hamda ma'naviy-ma'rifiy an'analarini yetkazuvchi vosita sifatida nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslik sohalarida ham alohida o'ringa ega. Ushbu maqolada "O'tkan kunlar" asarida uchraydigan paremlarning lingvokulturalogik tahliliga e'tibor qaratilib, ularning semantik va funksional xususiyatlari hamda madaniy kontekstdagi o'rni o'rganiladi. Shuningdek, paremlar orqali asarda ifodalangan milliy xarakterning qay darajada namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, milliy madaniyat va tarixiy xotirani asarlar orqali saqlab qolish va kelajak avlodga yetkazish masalasi har doimgidan ko'ra muhimdir. Shu nuqtai nazardan, "O'tkan kunlar" romani nafaqat badiiy asar, balki o'zbek xalqining ijtimoiy-madaniy tarixini anglashda muhim manba sifatida baholanishi lozim. Mazkur maqola til va madaniyat uyg'unligini o'rganish bo'yicha yangi ilmiy yo'nalishlarni ochib berishga xizmat qiladi.

Asosiy qism.

Paremlarning lingvokultural mohiyati. Parema va maqollar xalq og'zaki ijodining o'ziga xos mahsuli bo'lib, ular xalqning dunyoqarashi, hayotiy tajribasi, urf-odatlarini va qadriyatlarini mujassamlashtiradi. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida uchraydigan paremlar ham ushbu xususiyatlarni o'zida aks ettiradi. Asardagi paremlar faqatgina kommunikativ vosita sifatida emas, balki o'zbek xalqining lingvokultural xotirasini saqlash va ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Ular nafaqat badiiy obrazlarni boyitadi, balki asar kontekstida milliy madaniyatni yorituvchi kuchli semantik yukni ham o'z zimmasiga oladi. Masalan, "O'zga yurtning guli g'unchasidan o'z yurtning tikanini afzal ko'r" kabi maqol asarda vatanparvarlik g'oyasini ifoda etish bilan birga, xalqning yurtga bo'lgan mehr-muhabbatini chuqur tasvirlaydi. Ushbu paremada nafaqat tilning, balki madaniyatning ham uzviyligi namoyon bo'ladi. Paremlarning semantik va funksional tahlili. O'tkan kunlar romanidagi paremlar mazmunan juda boy va xilma-xil bo'lib, ular muayyan vaziyatlarda muhim ma'no yukini ifodalaydi. Asarda uchraydigan paremlarni funksiyalariga qarab quyidagi guruhlarga ajratish mumkin. Axloqiy-tarbiyaviy paremlar: Ushbu turdagi paremlar asosan odob-axloq qoidalarini targ'ib qilishga qaratilgan. Masalan, "Til bilan tarozu bo'lma, qo'l bilan mezon bo'l" maqoli odamlarga faqat so'z emas, balki amallar bilan yaxshi ishlarga dalda berish lozimligini anglatadi. Didaktik va falsafiy paremlar: Ushbu paremlar hayot haqiqatlarini chuqur anglashni talab qiladi. Masalan, "Omonat jonni olguvchi bor" maqoli inson umrining vaqtincha ekanligini eslatadi va diniy-madaniy qadriyatlarga ishora qiladi. Ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi paremlar: Ular jamiyatdagi turli qatlamlar o'rtasidagi munosabatlarni tasvirlaydi. Masalan, "Boylik ko'zning nurini oladi" maqoli jamiyatdagi iqtisodiy farqlarni tanqid qiladi va moddiyatning inson axloqiga ta'sirini yoritadi. Paremlarning madaniy kontekstdagi roli. Asardagi paremlar o'zbek xalqining milliy o'ziga xosligini, urf-odatlarini va qadriyatlarini ifodalashda muhim o'rin tutadi. Ular o'sha davrning ijtimoiy hayotini aks ettirish bilan birga, asar qahramonlarining ichki dunyosini, ularning ijtimoiy muhit bilan bog'liqligini yoritadi. Masalan, asarda Otabek va Kumushning sevgi hikoyasi orqali

berilgan paremlar, nafaqat badiiy syujetni chuqurlashtiradi, balki o'sha davr jamiyatida sevgi va nikohga bo'lgan munosabatni ham aks ettiradi. Paremlarning madaniy kontekstdagi o'zni ularning turli ijtimoiy qatlamlarda qanday qo'llanilganligi va qanday ma'no yuklaganligini tahlil qilish orqali aniqlanadi. Bu tahlil paremlarning xalq hayotida, diniy-madaniy qadriyatlarida va tarbiyaviy jarayonlarda muhim vosita bo'lganligini ko'rsatadi. Til va madaniyat uyg'unligi sifatida paremlar. Til va madaniyat bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, paremlar ushbu uyg'unlikni yorituvchi asosiy elementlardan biridir. O'tkan kunlar romanida bu uyg'unlik milliy xarakterning ochilishida, xalqning tarixiy va ijtimoiy xotirasini aks ettirishda o'z aksini topgan. Romandagi paremlar madaniy identifikatsiya vositasi sifatida xizmat qilgan holda, xalqning o'ziga xos dunyoqarashini va hayot falsafasini yoritadi. Masalan, asarda ishlatilgan "Yurakni yurak tushunar" kabi parema insoniy munosabatlardagi samimiyat va o'zaro ishonchni ta'kidlaydi. Bu parema faqatgina badiiy element emas, balki o'zbek xalqining ijtimoiy qadriyatlarini ham ko'rsatadi. Mazkur tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'tkan kunlar asaridagi paremlar til va madaniyat uyg'unligi orqali xalqning o'ziga xosligini aks ettirishda, milliy xarakterni yoritishda va tarixiy xotirani saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular asar badiiy mahoratini oshirish bilan birga, uning ilmiy va madaniy qadriyat sifatidagi o'rnini belgilaydi.

Empirik tahlil

Mazkur tadqiqotda Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ishlatilgan paremlarni lingvokultural jihatdan chuqurroq o'rganish maqsad qilingan. Paremlarning o'ziga xos semantik va funksional xususiyatlarini aniqlash, ularning madaniy kontekstdagi rolini yoritish hamda ularning milliy qadriyatlarni ifodalashdagi ahamiyatini tadqiq etish uchun turli metodik yondashuvlar qo'llanildi. Empirik tahlil jarayonida romandan ajratib olingan paremlar mantiqiy, leksik-semantik va pragmatik mezonlar asosida tasniflandi. Paremlarning semantik strukturasini tahlil qilish. Paremlarning lingvistik tuzilishi ularning xalq madaniyati va tarixiy tajribasini ifodalashdagi asosiy vositalardan biri ekanligini ko'rsatadi. "O'tkan kunlar" asaridagi paremlar ikki asosiy semantik komponentni o'zida mujassamlashtiradi. To'g'ridan-to'g'ri (denotativ) ma'no: Paremaning yuzaki ma'nosi. Masalan, "Yurtning tikani guldan afzal" maqolining yuzaki ma'nosi tikan va gulning qiyoslanishi orqali ifodalanadi. Ko'chma (konnotativ) ma'no: Paremaning madaniy, ijtimoiy yoki falsafiy mazmunini anglatadi. Ushbu maqolning ko'chma ma'nosi esa vatanparvarlik va ona yurtga sodiqlikni anglatadi. Tahlil davomida romandagi paremlarni semantik jihatdan quyidagi guruhlariga ajratish mumkin. Diniy-falsafiy mazmunli paremlar: Ushbu guruhdagi paremlar inson umrining o'tkinchiligi, taqdir va Xudoga ishonch mavzularini qamrab oladi. Masalan, "Har bir jon o'z hisobini beradi" maqoli xalqning diniy dunyoqarashini aks ettiradi. Ijtimoiy-munosabatlarni aks ettiruvchi paremlar: Bu guruh asarda jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik va insonlararo munosabatlarni tasvirlaydi. Masalan, "Boyning so'zi oltin, kambag'alning so'zi chang" maqoli ijtimoiy haqiqatni keskin aks ettiradi. Axloqiy-tarbiyaviy paremlar: Ushbu paremlar odob-axloq qoidalari va insoniy qadriyatlarni o'rgatish maqsadida qo'llanilgan. Masalan, "Til yomonning boshini yeydi" maqoli so'zning kuchini va uning oqibatlarini ta'kidlaydi. Paremlarining kontekstual funksiyasi. Paremlar faqat til vositasi sifatida emas, balki asar qahramonlarining ichki dunyosini ochib beruvchi badiiy qurilma sifatida ham muhim rol o'ynaydi. Empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, "O'tkan kunlar" romanidagi paremlar asosan quyidagi funksiyalarni bajaradi. Badiiy obrazlarni boyitish: Parema va maqollar qahramonlarning xarakterini yoritish, ularning madaniy va ijtimoiy muhitini ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan, Kumushning so'zlari orqali ishlatilgan paremlar uning axloqiy pokligi va nazokatini yoritadi. Madaniy xotirani aks ettirish: Parema va maqollar milliy madaniyat va tarixiy tajribani avlodlarga yetkazishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "O'tmish esdan chiqsa, kelajakdan najot yo'q" maqoli milliy xotira va tarixiy o'gitni eslatadi. Dramaturgik vosita.

Paremlar asarda dramatik vaziyatlarni chuqurlashtiradi va syujet rivojida ma'lum turning ortishini ta'minlaydi. Masalan, Otabek va Kumush o'rtasidagi hissiy sahnalarda ishlatilgan maqollar o'quvchiga Otabek va Kumush o'rtasidagi hissiy sahnalarda ishlatilgan maqollar o'quvchiga qahramonlarning his-tuyg'ularini chuqurroq his qilishga imkon beradi. Madaniy va tarixiy kontekstdagi tahlil. Romandagi paremlar o'zbek xalqining o'sha davrdagi ijtimoiy hayoti va urf-odatlarini chuqurroq anglash uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy tabaqalanish va tengsizlik: Masalan, "Boyning og'zi shirin, kambag'alning og'zi achchiq" maqoli orqali o'zbek jamiyatidagi iqtisodiy farqlarning ta'siri ochib beriladi. Parema jamiyatda boylikning ijtimoiy obro'ga bo'lgan ta'sirini tanqid qiladi. Oilaviy qadriyatlar: O'zbek oilasida ota-onaga hurmat va oilaviy birdamlik tamoyillarini ifoda etuvchi paremlar ham keng uchraydi. Masalan, "Ota-onaning duosi - farzandning qanoti" maqoli oila a'zolarining bir-biriga bo'lgan munosabatlarini aks ettiradi. Paremlarda xalqning tarixiy tajribasi aks ettiriladi. Masalan, "O'tmishni unutgan, kelajakni yo'qotar" maqoli milliy tarixni unutmaslik va uni asrash zarurligini ta'kidlaydi. Paremlarning madaniyat va til uyg'unligidagi roli. Tahlil shuni ko'rsatdiki, paremlar madaniyat va tilning uyg'unligini saqlab turishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. "O'tkan kunlar" romani til va madaniyatning o'zaro ta'sirini ochib beruvchi muhim manba sifatida milliy o'zlikni anglashga hissa qo'shadi. Parema va maqollar o'zbek xalqining o'ziga xosligini, urf-odatlarini va qadriyatlarini ifodalashda muhim o'rin tutadi. Empirik tahlil natijalari "O'tkan kunlar" asaridagi paremlar milliy madaniyat, tarixiy xotira va axloqiy qadriyatlarni saqlashda muhim vosita ekanligini ko'rsatdi. Paremlarning badiiy, ijtimoiy va tarbiyaviy funksiyalari ularning xalq hayotidagi beqiyos ahamiyatini namoyon etadi. Shu tariqa, ushbu asar lingvokultural tadqiqotlar uchun nodir manba sifatida o'rganishda davom etishi kerak.

Xulosa va takliflar

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida qo'llanilgan paremlar o'zbek xalqining boy madaniy merosi va til xazinasini aks ettiradi. Paremlar asarda nafaqat badiiy vosita sifatida, balki milliy qadriyatlarni saqlash va ulug'lash vositasi sifatida muhim o'rin tutadi. Tadqiqot davomida paremlarning semantik mazmuni, kontekstual ishlatilishi va ularning madaniy xususiyatlari har tomonlama tahlil qilindi. Paremlarning asardagi o'рни ularning milliy tafakkur va xalq hayotidagi ahamiyatini yanada teranroq anglashga imkon berdi. Lingvokultural boylik: Parema va maqollar xalqning ma'naviy dunyosini, tarixi va urf-odatlarini aks ettiruvchi muhim til hodisasi sifatida asarning lingvokultural boyligini ta'minlaydi. Asarning badiiy mahorati: Abdulla Qodiriyning paremlarni mahorat bilan qo'llashi asar qahramonlarining ichki dunyosini ochishda, syujetni rivojlantirishda va milliy ruhni jonlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy va ijtimoiy haqiqatni aks ettirish: Asarda ishlatilgan paremlar o'zbek xalqining o'sha davrdagi ijtimoiy va madaniy muhitini, qadriyatlarini va axloqiy tamoyillarini tasvirlashda katta ahamiyatga ega. Tarbiyaviy ahamiyat: Paremlar orqali asarda milliy va axloqiy qadriyatlar targ'ib qilinib, o'quvchilarga jamiyat hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan tushunchalar singdiriladi. Paremlarning kengroq tadqiq qilinishi: Asardagi paremlarni lingvistik, psixologik va madaniy jihatdan yanada kengroq tadqiq qilish, ularning xalq hayotidagi funksiyasini batafsil yoritish zarur. O'zbek adabiyoti bo'yicha tadqiqotlar rivoji: "O'tkan kunlar" romanidagi paremlar asosida o'zbek adabiyoti va tilining o'ziga xosligini yoritadigan maxsus monografik tadqiqotlar yaratish foydali bo'lar edi. Ta'lim tizimida foydalanish: Paremlar va maqollarni ta'lim jarayonida o'quvchilar va talabalar milliy qadriyatlarni chuqurroq anglashlari uchun dars materiallariga kengroq kiritish tavsiya etiladi. Til va madaniyatni targ'ib qilish: Paremlarni xalqaro miqyosda targ'ib qilish, ularning ingliz va boshqa tillarga tarjimai orqali o'zbek xalqining madaniy boyligini tanitish imkoniyatini kengaytirish lozim. Amaliy foydalanish: Paremlarni zamonaviy kommunikativ vositalar

(masalan, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va san'at asarlari) orqali yosh avlodga yetkazish va ular orasida ommalashtirish choralari ko'rilishi kerak. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani o'zining parema va maqollari orqali o'zbek xalqining madaniy merosini saqlashga, targ'ib qilishga va kelajak avlodga yetkazishga ulkan hissa qo'shgan. Ushbu tadqiqot paremalarning lingvokultural ahamiyatini tahlil qilib, ularning til, madaniyat va badiiy adabiyotdagi o'rnini kengroq anglashga imkon yaratadi. Bu kabi tadqiqotlarni davom ettirish o'zbek madaniyatini jahon miqyosida tanitish yo'lida muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 2022.
2. Shukurov, A. "O'zbek paremiologiyasining lingvokultural tahlili." Filologiya fanlari ilmiy jurnali, 2018,
3. Mirzayeva, D. "Badiiy asarlardagi paremalar: ularning semantik va kontekstual xususiyatlari." O'zbek tili va adabiyoti ilmiy jurnali, 2020
4. Tursunov, M. O'zbek xalq maqollari va ularning lingvistik xususiyatlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2017.
5. Karimov, U. "Adabiy til va xalq og'zaki ijodining o'zaro ta'siri." Adabiyotshunoslik tadqiqotlari jurnali, 2019, .
6. Safarov, R. Til va madaniyat: lingvokultural tahlil usullari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021.